

Den skære hvide nysne

Et forsvar for Knud Rasmussen

Af Claus Oreskov

Et nyt hæfte om inuit er blevet udsendt af Den Internationale Arbejds Gruppe for Indfødte Folks Forhold (IWGIA): »Inuit de eskimoiske folk i arktis« skrevet af Ph.d. Frank Sejersen fra Institut for Eskimologi og udgivet med støtte fra Danidas oplysningsbevilling og undervisningsministeriets tipsmidler. Centralt i teksten står et citat af Knud Rasmussen som danner ramme om forfatterens egen fremstilling.

Jeg vil i det følgende udelukkende forholde mig til Frank Sejersens anvendelse af Knud Rasmussen og samtidig belyse nogle relevante sider ved Knud Rasmussens liv og virke. Jeg skriver med andre ord ikke en anmeldelse af hæftet som sådan, selvom tekstens helhed forklares her. IWGIA gør opmærksom på at hæftet indgår i en serie om indfødte folk, hvor man fokuserer på hvem de indfødte folk er, hvor de lever og hvilke problemer de står overfor. Hvert hæfte omhandler ét indfødt folk. Frank Sejersens indleder om inuit under overskriften »Fordomme om inuit«. Først citeres Knud Rasmussen:

»Man har intet valg ... Det, som det gælder om, er at give Naturmenneskene i deres sind og gemyt en saa skaanselsfuld og varsom død som muligt ... Vi maa tage deres for Civilisationen upraktiske særpræg fra dem og forsøge at faa dem til at ligne os selv.«

Frank Sejersens skriver:

»Den store danske polarforsker og nationalhelt, Knud Rasmussen, mente, at eskimoerne skulle udvikles og civiliseres, så de kunne ligne europæerne. De måtte vænne sig til de nye tider og de nye forhold – og dette kunne kun gøres, hvis de lagde deres eskimoiske sind og gemyt bag sig. Citatet her på siden kom Knud Rasmussen med i 1920. Det viser noget om, at hvis eskimoerne skulle civiliseres, så skulle man slå deres måde at være på ihjel. På den anden side respekterede han også eskimoerne meget højt og værdsatte deres kultur og levevis.

Claus Oreskov er mag. scient. i antropologi og formand i INFONOR, der beskæftiger sig med oprindelige folk i Rusland og Sibirien.

Han så dem som »uspolerede naturmennesker«. Herefter går Sejersen over til at beskrive europæernes forskellige ideologiske forestillinger om eskimoerne: de ægte og uspolerede overfor de dovne og barnlige. Europæerne mente ifølge Frank Sejersen, at inuit derfor måtte civiliseres d.v.s blive som europæere »... ligne dem, bo som dem og være gode kristne som dem«. Så følger en gennemgang af koloniseringen af arktis, forskellige syn på inuit og forskellige typer af undertrykkelse og umyndiggørelse af inuit. Herefter følger inuïts egen selvforståelse, politiske mobilisering og emancipation. Teksten slutter i en cirkel ved at vende tilbage til Knud Rasmussen citatet fra først og konkludere:

»Inuit arbejder i dag aktivt for at få et valg og står derfor i modsætning til Knud Rasmussen, som sagde: »Man har intet valg ... Det, som det gælder om, er at give Naturmenneskene i deres sind og gemyt en saa skaanselsfuld og var-som død som muligt«.

Citatet af Knud Rasmussen stammer fra en artikelserie: »Tanker om Grøn-lænderne i fortid og fremtid« i: »Dan-marksposten« Nr. 1, 2 og 6 1920. Frank Sejersen anvender det som et udtryk for Knud Rasmussens egne anskuelser. Det er selvfølgelig ikke muligt helt at vide hvad en nu afdød person har ment, men jeg vil gennem en analyse af artiklen i Danmarksposten og udfra en sammenstilling med Knud Rasmussens oeuvre argumentere for det standpunkt, at tan-kerne i det citerede ikke er Knud Rasmussens egne ønsker men en be-tragtning han gør sig over den af histo-

rien påtvungne situation som eskimo-erne befandt sig i på det pågældende tidspunkt.

Et sammensat budskab fra en sammensat person

Det er ingen nem sag at læse Knud Rasmussen. For det første levede han i en anden tid med andre problemer, andre løsninger og andre mulighedsbetin-gelser end vi har i dag. Sådan er det med alle historiske personer, men i tilfældet Knud Rasmussen er der et par andre vanskeligheder. Han var en meget sam-mensat person dybt splittet mellem ud-længsel og hjemve, mellem grønlandsk og europæisk. I nyere tid er der blevet gjort et stort nummer ud af, at Knud Rasmussen ifølge blodskriteriet vist nok ikke var så grønlandsk, som man tidli-gere havde antaget. Hvad betyder det egentligt, af sind og gemyt var han så grønlandsk som nogen. I et brev fra 1906 skriver han: »Jeg splittes af mine to Naturer – eller rettere: to Racer stri-des om min Personlighed og har givet den hver sit Præg:

- 1) den europæiske (ikke danske)
- 2) den eskimoiske

Selv tror jeg, at jeg er mere eskimo end europæer. Eskimonaturen er den, der får mig til at handle ...« (Knud Michel-sen 1999:33). Splittelsen blev ikke min-dre af, at han gentagne gange skiftede forestillinger om hvad der var eskimoisk og hvad der var europæisk. Hertil kom-mer, at Knud Rasmussen i sine offent-lige taler og skrivelser ofte var ude i mere end et ærinde. Hans samtidige hayde lettere ved at læse mellem linierne og opfatte et eventuelt delvist skjult

Dette billede af Knud Rasmussen og Peter Freuchens søn Merqusaq sendte Knud med følgende påskrift: »Til Peter fra Merqusaq og Knud, Thule sommeren 1926«.

budskab. Man skal altså prøve at sætte sig i Knud Rasmussens sted i hvert enkelt tilfælde, for at forstå hvem en tekst var henvendt til. Kun herved kan man forstå hvem afsenderen er: europæeren, grønlænderen, videnskabsmanden eller handelsmanden fra handelsstationen i Thule. Splittet mellem så mange muligheder og med et efterhånden stort ansvar for familie, videnskaben, handelsstationen, grønlænderne, danskerne og sig selv er det ikke så mærkeligt, at han ofte meddelte et budskab indirekte for ikke at ødelægge for den ene part hvad han opnåede for den anden. Heri skal man måske se grunden til, at Knud

Rasmussen ikke var så direkte i sin kritik af Grønlands administrationen som f.eks. Mylius-Erichsen. Knud Rasmussen talte gerne og ofte på Grønlands vegne for at fremme grønlændernes sag og gøre forholdene tåleligere i Grønland. Han gjorde det som oftest som europæeren, der skal overbevise andre europæere, men nogle gange som eskimoen forklædt som europæer for lettere at få sine synspunkter igennem. Jeg synes, at det er åbenlyst, at han bevidst overdriver sin ros af dansk kolonistyre i Grønland, med det formål at få gennemført nogle for grønlænderne vigtige anliggender. Som oftest leverer han ros

og kritik samtidig – hvorved kritikken gled lettere ned. Her har vi Knud Rasmussen som grønlanderens overfor kolonialadministrationen. Der er mange grunde til at antage, at de fleste oprindelige folk på Knud Rasmussens tid førte en defensiv politisk strategi overfor kolonimagterne. Ud fra denne antagelse kan man med nogen sandsynlighed hævde, at Knud Rasmussen handlede som grønlanderens når han anvendte den defensive strategi til at opnå politiske og sociale mål. I den omtalte artikel fra Danmarksposten antyder han, at det ikke er muligt at holde sin person udenfor i politiske spørgsmål vedrørende Grønland: »... og det udelukker heller ikke, at jeg, dels som Grønlander af Fødsel og dels som »Løsgænger« i kraft af mit Liv, i mange vigtige og afgørende Spørgsmål ser med andre Øjne på Grønlanderne, end Styrelse og den Embedsstand der regerer nu«. Spørgsmålet er så: Hvem er den Knud Rasmussen som har skrevet det af Frank Sejersens anførte citat og hvad ville han med det? Svaret må være at han er præcis den sammensatte person som beskrevet ovenfor. I det følgende vil jeg argumentere for, at det han ønskede at vise var, hvilken smertefuld proces omstillingen i det grønlandske samfund kunne være og dermed fremhæve det store ansvar der lå på beslutningstagernes skuldre.

Tanker om grønlanderne i Fortid og Fremtid
 Artiklen er skrevet i en overgangsperiode i Grønlands historie, hvor man mange steder var begyndt at gå fra fangst og jagt til det mere stabile og gi-

vende fiskeri. Befolkningen var på omkring 14.000 og for opadgående. Med dagens øjne er det ikke mange mennesker, alligevel havde befolkningsantallet langt oversteget hvad fangersamfundet kunne bære. Overgangen til fiskeri var en mulig løsning på forsyningsproblemet. Knud Rasmussen kredser om dette tema, som udgør kernen i artiklen. For at komme frem til dette spørgsmål indleder han med at beskrive mødet mellem eskimoerne og de danske kolonisatorer, hvor hans sympati helt er på eskimoernes side. På den tid var det almindeligt at kalde eskimoerne for et naturfolk og det samme gør Knud Rasmussen. Det betyder imidlertid ikke, at han som Frank Sejersen siger »så dem som uspolerede naturmennesker«.

Så godt som samtlige biografier der skildrer Knud Rasmussen påstår, at han havde et romantisk syn på eskimoerne, så jeg skal ikke klandre Frank Sejersen for at hævde det samme. Måske er tiden inde til at revidere dette syn på Knud Rasmussen. Personligt tror jeg, at man har forvekslet Knud Rasmussens kulturrelativistiske synspunkter med en romantisk holdning og så har man ikke været tilstrækkelig opmærksom på at hans idealisering af eskimoerne havde et politisk mål¹ (men dette er stof til endnu en artikel). Naturfolk betød heller ikke et kulturløst folk, det betød slet og ret et folk der levede nærmere på naturen end europæerne. Troen på »uspolerede naturmennesker« hører hjemme på Rousseaus tid d.v.s. over 100 år før Knud Rasmussen. Om europæerne siger han i artiklen »... og idet de gjorde Landgang i Venskabet Navn, tog de

Landet i besiddelse, byggede Huse og opkastede sig til Herre over de Indfødte. Saaledes gik det til, at der nu ikke længere findes noget Sted, hvor Eskimoerne kan leve deres Liv for sig selv«. Knud Rasmussen beskriver ikke eskimoerne som passive vidner til koloniseringen, han beskriver hvordan de udvælger ting fra de hvides kultur, som vil gøre dem tilværelsen nemmere og hvordan de bliver aktive deltagere i handel med de fremmede. Der opstod et afhængighedsforhold og eskimoerne er ikke længere et folk der kan klare sig uden hjælp udefra. Herved er vi ved hvad Knud Rasmussen i denne artikel forstår ved eskimokulturen, nemlig den uafhængige selvforsynende fangerkultur. Når han senere i artiklen taler om at naturfolkene må forsvinde og blive transformerede til en ny blandingskultur, så er det specifikt fangersamfundet han taler om. Det smerter Knud Rasmussen, for han mener, at der herved mistes noget uerstatteligt, en oprindelighed som ikke findes andre steder. Han siger: »Naturmenneskets Sind kan være som den skære, hvide Nysne, saa rent, saa frit for at være en Landevej, nedtrampet af brutale Fodspor. Men enhver, der blot i mindste Maade følger med i, hvad der foregaar Verden over, vil være klar over, at for den hvide Mands Fodspor er ingen skær Jomfruelighed hellig«.

Romantik vil nogen sige – historiens brutalitet fanget i et poetisk greb, vil jeg sige. Samtidig er det et råb til de ansvarlige: træd varsomt! Knud Rasmussen spørger nu om man skal forsøge at isolere naturfolkene, for at beskytte dem

mod omverdenen. Han mener selv, at det er en umulighed. Tanken om sådanne etnografisk-zoologiske haver afviser han, som at ville gå på akkord med friheden. Udviklingen kan ikke stoppes, vi står overfor det uundgåelige, om vi kan lide det eller ej. Her er vi fremme ved det citerede i Frank Sejersens tekst. »Man har intet Valg. Alle Naturfolks Liv i Fremtiden er kun afhængigt af dets Udviklingsmuligheder under nye Forhold; Vejen frem maa gaa over deres Races Lig. Det, som det derfor gælder om, er at give Naturmenneskene i deres Sind og Gemyt en saa skaanselsfuld og varsom Død som muligt. Først da er de modne til den store Verdensnivellering af Individier. Vi maa tage deres for Civilisationen upraktiske Særpræg fra dem og forsøge paa at faa dem til at ligne os selv. Vi maa give dem den hvide Mands Paagaaenhed og nøgterne Energi, hans Fremsynethed og hans Frækhed. Kun gennem en saadan Metamorfose vil de kunne komme gennem den Dør, der fører ind til nye Tider.« Knud Michelsen² siger i sin bog om Knud Rasmussen, at man kan aflæse af udtryk som »verdensnivellering af individer« og »deres for civilisationen upraktiske særpræg« at han ikke anser denne udvikling for en velsignelse. Jeg vil sige, at hvis man læser artiklerne i deres helhed, er det helt tydeligt, at han ikke sympatiserer med denne historiske udvikling selv om han ser den som uundgåelig. Ingen kan stoppe kolonimagterne heller ikke Knud Rasmussen, men han kan udbede sig lidt forståelse og det er det, han gør i sætningen: »Det, som det derfor gælder om, er at give Naturmenneskene i

deres Sind og Gemyt en saa skaanselsfuld og varsom Død som muligt.» (For mig at se skal der en himmelråbende naivitet til for at tolke denne metafor direkte for pålydende). Brutaliteten er fremhævet og samtidig er dette en anmodning til de ansvarlige i Grønlandsadministrationen om at vise menneskelige hensyn i den svære omstillingsproces fra fangersamfund til et moderne samfund efter europæisk målestok. Knud Michelsen siger, at der ligger noget tragisk i dette, at eskimoernes redning tillige er deres undergang (Knud Michelsen 1999:32). Når Knud Rasmussen anvender så kraftige ord som »død« og »deres races lig« er det fordi han som grønlænder selv føler det sådan. Karakteristisk for Knud Rasmussen er det, at han i svære eksistentielle situationer ofte benyttede morbide metaforer. Vi skal stadig have for øje, at det er fangersamfundets undergang og ikke det grønlandske folk som sådan Knud Rasmussen beskriver i disse stærke ord-billeder. Udsagnet »Man har intet Valg« er ikke et generelt men et specifikt udsagn der gælder det faktum, at det ville være umuligt at gå tilbage til det gamle fangersamfund alene af den grund, at befolkningen var vokset til en sådan størrelse, at der ikke ville være fangst dyr nok til at ernære alle. I den 3. og sidste artikel i serien afslutter Knud Rasmussen med at beskrive datidens nye Grønland: »Kom til en Koloni i Grønland og opsøg Skolerne; De vil da se Undervisningen anlagt saaledes, at Børnene her lærer noget, der ikke længere har noget med den gamle eskimoiske Boplads at gøre ... Aflæg et Besøg i det store Semi-

narium ved Godthaab, hvor der uddannes unge Mænd til Lærere og Præster; De vil da straks være klar over, at De her ser de første Skud af en Nytid ... vi har et Samfund ikke blot af Fiskere, men ogsaa af Haandværkere: Bødkere, Tømrere, Baadebyggerer, Bøssemagere, Smede, Motorpassere, Fartøjsførere o.s.v.«. Knud Rasmussen slutter af med et spark til monopolhandlen, som han siger, at nu er det op til styrelsen at leve op til det nye Grønland og afskaffe monopollet.

Artiklen i Danmarksposten vis-a-vis

Knud Rasmussens oeuvre

Ser man på citatet fra Danmarksposten og sammenholder det med hvad Knud Rasmussen ellers har skrevet er der heller ikke noget der tyder på, at det citerede er hans egne anskuelser. Frank Sejersen siger i forhold til det omtalte citat at »inuit arbejder i dag aktivt for at få et valg og står derfor i modsætning til Knud Rasmussen«. Jeg mener, at Knud Rasmussen gennem det meste af sit liv og arbejde gjorde hvad der var muligt for at grønlænderne selv kunne blive hørt og selv kunne være beslutningstager. Først af alt var det Knud Rasmussens videnskabelige metode, at lade eskimoerne selv komme til orde direkte i hans etnografiske optegnelser. Hans etnografiske metode har fået disse ord med på vejen af Kaj Birket-Smith: »Han gjorde det som ingen anden kunne gøre, nemlig indsamle dette uhyre stof, ordne det og lægge det til rette ... Behandlingen kan da altid følge, og vi videnskabsmænd ved desuden alt for godt, at dens resultater sjældent er uforgængelige«

Knud Rasmussen med datteren Inge 1927. Foto: Det kgl. Biblioteks's billedsamling.

(Kaj Birket-Smith 1936:120). Det Birket-Smith hentyder til, er at Knud Rasmussen ikke selv beskæftigede sig med analyser og sammenligninger og at videnskabelige arbejder ofte er så tynget af teori, at de når disse teorier bliver forældet næsten er uforståelige for eftertiden. I modsætning hertil synes mange af Knud Rasmussens tekster, ligeså friske i dag som da de blev nedskrevet. I politiske sager var det også reglen, at han ønskede, at grønlænderne selv kom til orde så direkte som muligt f.eks. fik han trykt en række breve i tidsskriftet *Atlanten* fra grønlændere, som var overordentlig kritiske overfor den danske administration i Grønland. Disse var svar på en henvendelse som han sendte

til en lang række personer i Grønland i 1905 hvor han beder dem skrive om deres syn på forholdene i Grønland. F.eks. skriver Adam Nielsen fanger i Qornoq bl.a.: »Du har fået mine tanker vedrørende forskellige ting, jeg vil slutte med at sige, at når den dag kommer, da vores kolonier bestyres af landsmænd, der ikke som de danske er hensynsløse over for os, da vil bedre tider oprinde for de grønlandske fangere« (Kurt L. Frederiksen 1995:72). Knud Rasmussen slår to fluer med et smæk, idet han lader grønlænderne selv komme til orde og samtidig får leveret en kritik, som han ikke selv kunne levere personligt uden at løbe den risiko, at få ødelagt mulighederne for at realisere nogle af de mange andre projekter i sit liv. Et af disse breve som Knud Rasmussen rundsendte i 1905 er trykt i »Grønland« i sin helhed samt svaret fra John Møller. Knud Rasmussen spørger i brevet: »Hvorfor er det kun danskerne, der skal træffe beslutninger og være velhavere, til trods for, at de allerfleste ikke engang kan tale bare en smule grønlandsk?« (Grønland 1995 Nr. 7-8:303) og længere fremme: »En del grønlændere er efter en tilstrækkelig uddannelse blevet lige så respekterede præster som deres danske kolleger. Hvorfor kan de ikke blive kolonibestyrere, hvis de kan blive præster?«. Er dette skrevet af en mand der ikke ønskede at give grønlænderne muligheden for at foretage et valg omkring deres eget liv og virke?

Nu har vi imidlertid den interessante situation, at Knud Rasmussen på egen hånd blev kolonisator i Thule. Man kan så spørge, hvordan han håndterede de

Butiksbestyrer Hans Nielsen med sin lille datter på bænken med Inge og Knud Rasmussen 1927.
Foto: Det Kgl. Bibliotek's billedsamling.

mange fine intentioner og ideer, når det kom til praksis i hans eget tilfælde. Herom har cand.mag. i historie, Klaus Petersen, skrevet en særdeles god og uddybende artikel i »Grønland« Nr. 6 1996, som jeg vil henvise til. Klaus Petersen konkluderer at: »Koloniseringen i Thule var ligesom i Grønland paternalistisk – men der var en villighed til at tage hensyn til det lokale system både kulturelt og økologisk« (Klaus Petersen 1996:239). Spørgsmålet er om polar-eskimoerne på dette tidspunkt overhovedet opfattede sig selv som hørende under nogen udefra kommende jurisdiktion, Knud Rasmussens eller Danmarks, jeg betvivler det. Som Knud Rasmussen skrev hjem i en af mange rapporter, hvor han omtaler forholdet til lokalbefolkningen: »... de har en ualmindelig smuk Evne til aldrig at optræde som Underordnede«. (Kurt L. Frederiksen 1995:114).

Noter:

1. Knud Rasmussen udviklede stort set sin feltarbejds-metode på »Den Litterære Ekspedition« (1902-1904). Hans metode er blevet kaldt »identifikations-metoden« men i virkeligheden opfandt han »deltager-observationen« som etnografisk metode 10 år før dens officielle opfinder Bronislaw Malinowski. Han oplevede sig selv som både deltager i eskimoernes liv og hverdag og på samme tid som observatør. I bogen »Nye Mennesker« kan man ligefrem følge hans egen udvikling som etnograf. På baggrund af et ægteskabeligt opgør mellem fangeren Ehré og dennes kone Alekrasina hvor Knud Rasmussen skal lige til at gribe ind, erkender han det umulige i objektivt at observere en fremmed kultur og på samme tid gribe forstyrrende ind i det liv han vil beskrive. Han indser efter denne oplevelse, at en kultur skal forstås ud fra dens egne standarder og værdier. Knud Rasmussen udviklede uden at vide det en anskuelse der senere er blevet kaldt for »kulturrelativisme«. Beskrivelsen af slagsmålet mellem Ehré og Alekrasina i »Nye Mennesker« (Knud Rasmussen 1935:44-46) er et godt eksempel på, at Knud Rasmussen ikke naivt opfattede eskimoerne som uspolerede naturmennesker.
2. Knud Michelsen er barnebarn af Knud Rasmussens søster Vilhelmine »Me« Rasmussen.

Litteratur:

- Frank Sejersen
1999/2000: Hvem er de indfødte folk? Inuit de eskimoiske Folk i Arktis. IWGIA.
- Grønland
1995: Et brev fra Knud Rasmussen i 1905 til John Møller og dennes svar samme år. Nr. 7-8. Det grønlandske Selskab.
- Kaj Birket-Smith
1936: Knud Rasmussens Saga. Chr. Eriksens Forlag.
- Klaus Petersen
1996: Handelsstationen i Thule. Grønland Nr. 6. Det grønlandske Selskab.
- Knud Michelsen
1999: Jeg vil ikke dø for et Skuldertræk. Knud Rasmussens skæbneår. Rosinante.
- Knud Rasmussen
1920: Tanker om Grønlænderne i Fortid og Fremtid. Danmarksposten Nr.: 1 januar, 2 Februar, 6 Juni.
1935: Nye Mennesker i: Knud Rasmussen Mindeudgave bind 3. Gyldendalske Boghandel København.
- Kurt L. Frederiksen
1995: Kongen af Thule. Rhodos Internationale Forlag For videnskab og Kunst.